

Setojen ystävät ry:n jäsenkirje syksy 2025

KIRJALLISUUSILTA 22.10. klo 18–20:

Uutuuskirjoja Setomaalta ja Kauksi Üllen lyriikkaa setoksi ja suomeksi

Töölön kirjasto, Tapahtumatila (entinen Mika Waltari -Sali)

Topeliuksenkatu 6

Esiintyjät:

Kirjailijavieras Kauksi Ülle suoraan Obinitsasta Setomaalta

suomentaja Hannu Oittinen Helsingistä

tietokirjailija Tapio Mäkeläinen Tallinnasta

Myynnissä kirjoja erikoisalennuksilla:

Kauksi Ülle uusia ja vanhempiakin kirjoja setoksi ja suomeksikin

Kuva: Harri A. Sundell: Kauksi Ülle

Ja uutuuskirjoja:

Kauksi Ülle: Vaim om mino kihä osa

Kristi Küppar: Tei tuu tii (setonkielinen uusi runokokoelma)

Kaur Alttoa: Vastseliina piiskopilinnus (viroksi), 25€

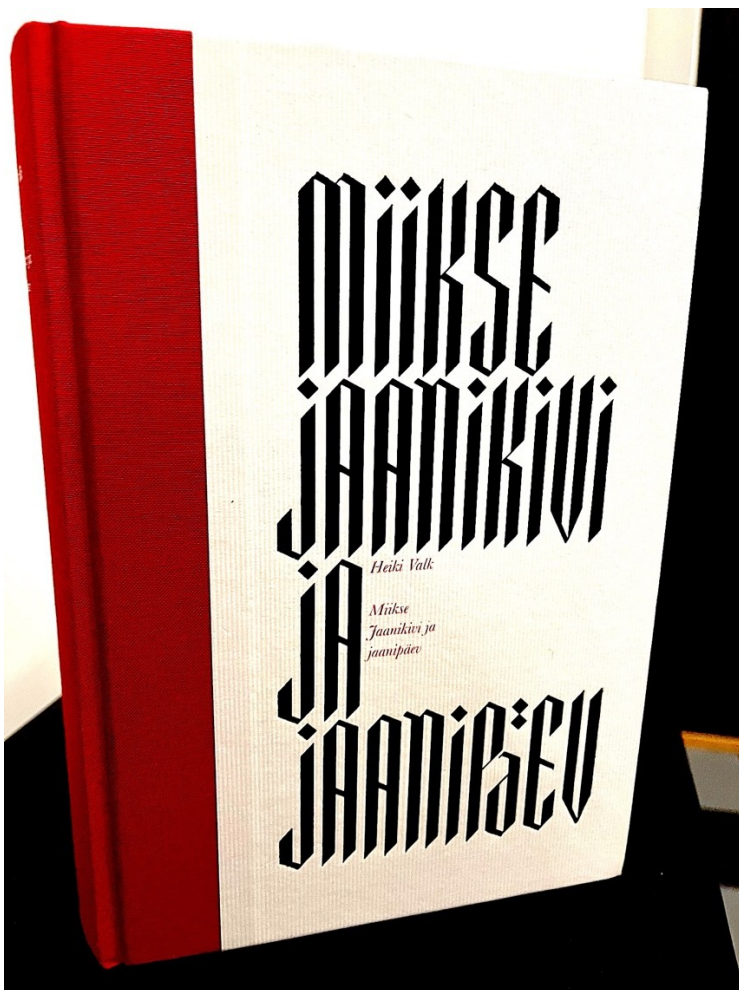
Heiki Valk: Miikse Jaanikivi ja jaanipäev (viroksi, tiivistelmä englanniksi), 35€

(Setomaa (koguteos) 3. Keel ja uuem kultuur (viroksi, joka luvun lopussa tiivistelmät setoksi, venäjäksi ja englanniksi), 50€

Klassikko: Mäkeläinen & Raudoja: Setomaa tsässonad (viroksi), 10€

Uusi hieno kehystetty seinäkartta Setomaa kultuurilooline seinakaart, 25€

Järjestäjät: Setojen ystävät ry ja Töölön kirjasto. **Vapaa pääsy!**

Kuva: Tapio Mäkeläinen

UUSIA KIRJOJA

Setomaa 3. Keel ja uuem kultuur. Seto Instituut, 2025.

Seton Instituutti on jo vuosia tehnyt upeaa Setomaa-teossarjaa. Vuonna 2009 ilmestyi teossarjan 2. osa *Vanem ajalugu muinasajast kuni 1920. aastateni* eli ”Vanhempi historian muinaisajasta aina 1920-luvulle saakka”. Teossarjan 1. osa ilmestyi 2016 ja sen teema on luonto. Kesällä 2025 ilmestyi vihoinkin pitkään odotettu 3. osa *Keel ja uuem kultuur* eli ”Kieli ja uudempi kulttuuri”. Yli 500-sivusella teoksella on useita kirjoittajia ja runsas kuvitus.

Seton kielestä kirjoittavat mm. Paul Hagu, Karl Pajusalu, Mariko Faster, Liina Lindström, Evar Saar, Sulev Iva, Andreas Kalkun, Vahurs Aabrams, Kadri Koreinik ja Arvis Kiristaja. Setojen kirjallisuudesta kirjoittaa Mart Velsker radio- ja televisio-ohjelmista sekä elokuvista Aivar Jürgenson, Liisa Laanmets, Igor Taro, Silvia Karro ja Mirjam Möttus. Kristin Kuutma, Maarja Sarv, Õie Sarv, Matis Leima, Triinu Ojamaa ja Liisi Laanemets kertovat setojen leelosta ja muustakin musiikista. Kuvataidetta esittelevät teoksessa Heiki Valk, Mai Levin, Tiit Sibul, Rebeka Põldsam ja Andreas Kalkun sekä setojen teatteria Anneli Saro ja Eve Ellermäe. Muita artikkeleiden kirjottajia ovat vielä mm. Laurits Leima, Ahto Raudoja, Aare Hörn, Ergo-Hart Västriik ja Helen Alumäe ja teemoja mm. setojen laulujuhlat, leelopäivät ja tietenkin myös Setomaan kuningaskunnan päivät.

Sekä teoksen kirjoittajakunta että käsiteltyjen teemojen ja aiheiden monipuolisuus on jopa hämmentävän laajaa ja monipuolista.

Heiki Valk: Miikse Jaanikivi ja jaanipäev. Tartu Ülikooli Kirjatus, 2025.

Heiki Valk (s. 1959) on arkeologi, Tarton yliopiston arkeologisen laboratorion (arheoloogia kabinet) johtaja ja tällä hetkellä myös yliopiston professori. Erityisesti Etelä-Viron alueen tutkimukseen arkeologina keskittynyt Valk on myös Seton instituutin neuvoston pitkäaikainen puheenjohtaja.

Jaanikivi on ikivanha uhrikivi Miiksen kylässä Setomaalla. 550-sivuisessa teoksessa Heiki Valk kirjoittaa juhannuksen vietossa Miiksessä, siitä, mitä on tehty Jaanikiven luona, kiven ohi virtaavasta Jaanipurosta, juhannuksena paikalle ilmestyvistä kerjäläisistä, niistä syistä, miksi ihmiset ovat tulleet Jaanikiven luokse, Johannes Kastajasta ja kirkollisesta juhannuksen vietosta,

juhannuksen vietosta Miiksen hautausmaalla ja lopuksi myös nykyisestä tilanteesta juhannuksena Miiksessä ja pyhään kiveen ja juhannuksen viettoon liittyvien tapojen ja perinteiden taustoista ja merkityksestä.

Opuksen lopussa on vielä lähes 140 sivua kuvauksia Miiksestä ja ennen kaikkea Jaanikivestä ja juhannuksen vietosta siellä vuodesta 1859 aina nykypäivään saakka. Muistelihoita ja kertojia on kaikkiaan 18.

Teoksen lopussa on 11-sivuinen englanninkielinen tiivistelmä.

Kaur Alttoa: Vastseliina piiskopilinnus. Argo, 2025

Kaur Alttoa (s. 1947) tunnetaan ja tiedetään erityisesti keskiajan sakraali- ja linnoitusarkkitehtuurin tuntijana. Tarton, laajemminkin Etelä-Viron ja myös Saarenmaan kirkkojen ja linnoitusten tuntijana hän on vailla vertaa.

Tarton piispojen maiden vuonna 1342 valmistunut eteläisin rajalinnoitus Vastseliina eli Vahtseliina oli länsimaailman ja läntisen kirkon vahva rajalinnoitus kaukana idässä venäläisiä ruhtinaskuntia ja itäkirkkoa vastaan.

Vuonna 1354 paavi Innocentius VI:n antamassa aneessa eli indugenssissa julistetaan Vastseliina viralliseski pyhiinvaelluspaikaksi ja yhä tänäänkin se on sekä virolaisten että ulkomaisten pyhiinvaeltajien kohde. Syynä on linnoituksen kappelissa samana vuonna 1354 tapahtunut ihme.

Kaur Alttoa kuvaa linnoituksen historiaa ja merkitystä läpi seuraavien vuosisatojen aina 1600-luvun loppuun saakka, jolloin linnoitus jo osittain raunioituneena menetti sotilaallisen merkityksensä.

Useilla piirroksilla sekä vanhemmilla ja uudemmillä valokuvilla varustettu kirja päättyy kuvaukseen siitä, miten linnanraunioista ja krouvista on tutkimalla, restauroimalla ja lisärakentamisella on syntynyt moderni pyhiinvaelluskeskus ja hieno nähtävyys.

Kauksi Ülle: Vaim om mino kihä osa

Vaim om mino kihä osa eli vapaasti suomennettuna ”Henki on minun kehoni osa”. Kesällä ilmestynyt Üllen uusin setonkielinen runokirja.

UUSI YLIN KÄSKYNHALTIJA ON VALITTU – ONNEKSI OLKOON, JALMAR VABARNA!

Elokuun ensimmäisenä lauantaina valittiin Setojen Kuningaskunnan päivänä Pekon maanpäällinen sijainen eli ülembsootska.

Setojen Peko-eepoksen on luonut lauluema Anne Vabarna (1877–1964). Vuosina 1927 ja 1930 Peko-eepoksen tekstit kirjoitettiin muistiin Anne Vabarnan laulamana. Hän ei osannut kirjoittaa. Kirjana eepos julkaistiin vasta vuonna 1995.

Samoihin aikoihin eli vuonna 1994 pidettiin ensi kertaa setojen jokavuotinen suurtaapahtuma eli Seto Kuningriigipäev. Monipuolinen ohjelma huipentuu Pekon maanpäällisen sijaisen eli ülembsootskan valintaan. Ülembsootska on setojen henkinen johtaja ja puolestapuhuja. Kyseessä on vuoden kestävä kunniavirka ja sen tunnuksena on valtijan sauva eli kiiora. Hänen neuvonantajinaan toimii entisistä ülembsootskaista koostuva Seto kuningriigi kroonikogu.

Miten ülembsootska valitaan?

Ülembsootskan valinta tapahtuu täysin avoimesti. Ehdokkaat nousevat suurten puupölkkyjen päälle ja valitsijat asettuvat oman ehdokkaansa eteen. Tänä vuonna valituksi tuli Jalmar Vabarna (hieman alle 900 ääntä) ja toisena ehdokkaana ollut ja jo kaksi kautta ülembsootskana aikaisemmin toiminut Jane Vabarna sai 370 ääntä. Sisarukset olivat siis rinnakkain ehdokkaina.

Jalmar ilmoitti julkisesti ehdokkuudestaan Viljandin Folk -festivaalilla Zetod-yhtyeen konsertin lopulla heinäkuun 26. päivänä ”Peko tönäisi minua, joten nouden pölkylle” (- Peko tõukas mind, ehk tõusen pakule). Monituhatpäinen yleisö osoitti suosiotaan.

Urheiluharrastuksesta musiikkiin

Monet tuntevat Jalmarin yhtyeistä Zetod ja Trad.Attack. Se on kuitenkin vain osa vuonna 1987 syntyneen monipuolisen muusikon urasta. Hänen isoisoäitinsä Anne Vabarna syntyi 110 vuotta aikaisemmin, mutta hänenkin ääntään kuullaan Trad.Attackin kappaleessa Jaan’kene.

Musiikki on ollut aina osa hänen elämäänsä, mutta aluksi hän oli hyvin kiinnostunut hiihtosuunnistuksesta ja vuonna 2006 hän sijoittuikin nuorten MM-kilpailussa 15. sijalle. Osallistujia oli 60.

Koska vuonna 2003 perustettu Zetod-yhtye alkoi menestyä, niin musiikki vei mukanaan. Vuonna 2004 oli ensiesiintyminen Viljandin Folkilla ja vuonna 2005 ilmestyi ensimmäinen albumi. Kaiken kaikkiaan Zetod on saavuttanut vuosittaisia etnomusiikin palkintoja eli etnokauhoja jo yhdeksän. Vuonna 2009 he olivat vuoden artisti. Jalmarille on kerääntynyt myös henkilökohtaisia etnokulpeja.

Zetojen merkityksestä toteaa Viljandin Folkin johtaja Ando Kiviberg: ”Zetod on varmasti inspiroineet esimerkillään ja he ovat erittäin oleelliset perinnemusiikin huomion kerääjät.”

Samantasoiseen ja välillä suurempaankin kuuluisuuteen nousi vuonna 2013 perustettu Trad.Attack. Trio, joka on esiintynyt 39 maassa ja kerännyt edellä mainittuja (ja muitakin) etnomusiikin palkintoja enemmän kuin mikään muu virolaisyhtye. Trad.Attack siirtyi tämän kesän konserttien jälkeen tauolle.

Jalmar on soittanut kitaraa myös eri kokoonpanoissa kuten Curly Strings, Klapp, Viljandi Guitar Trio, Gjansta, Vallatud Vestid...

Hänellä on myös netissä oma kitarakoulu ja hän osaa soittaa myös karmoškaa. Tarina kertoi, että hän opetteli sen soittamisen opettaakseen siskolleen saman taidon. Kappale Karmoškale on myös hänen säveltämänsä.

Jalmar harrastaa liikuntaa tällä hetkelläkin viikottain säännöllisesti. Se on hyvää vastapainoa muusikon työlle, jossa keho on koko ajan samassa asennossa. Hyvä tekniikka on auttanut niin urheilussa kuin musiikin tekemisessä.

Kuva: Harri A. Sundell

Tuottaja, yrittäjä ja isä

Viljandin musiikkiakatemiassa ja Ruotsin Karlstadin Musiikkikorkeakoulussa opiskeltuaan Jalmar toimi myös vuosina 2012–2015 Viron perinnemusiikkikeskuksessa tuottajana.

Vuonna 2015 järjestettiin Jalmarin kotikunnassa, Treskin kylässä ensimmäinen kulttuuritapahtuma. Tällä hetkellä Treski tunnetaan monipuolisena kulttuurikeskuksena. Sen näkyvin tunnus on Jalmarin ideaan perustuva ulkolava, joka on huomioitu myös arkkitehtipiireissä.

Jalmarilla on kaksi poikaa muusikko Sandra Sillamaan kanssa. He erosivat kaksi vuotta sitten.

Ja nyt siis kaiken edellä mainitun lisäksi, 21 vuotta ensiesiintymisen jälkeen, Jalmar ilmoitti olevansa valmis ottamaan Setomaan kulttuurin tärkeimmän työtehtävän vastaan.

Hän itse kommentoi asiaa: *”Ait’uma hää rahvas kiä minno s’oo tähtsä amõti pääle valisiva! Ma lupa, õt anna nii Setomaalõ ku seto rahvalõ uma ao, hääq mõttõq ni jõu ku teoq.”*

Setojen ystävät ry toivottaa Jalmarille menestystä valitussa tehtävässä.

Mikko Savikko

Setojen ystävät ry

Puheenjohtaja Tapio Mäkeläinen: tapio.tapionmatkassa@gmail.com